

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційне дослідження
Бучина Миколи Антоновича
«Еволюція демократичних принципів виборів
та особливості їхньої реалізації в Україні»,
подане на здобуття наукового ступеня
доктора політичних наук за спеціальністю
23.00.02 – політичні інститути та процеси

Аналіз дисертаційної роботи, автореферату дисертації, публікацій Бучина Миколи Антоновича в спеціальних наукових виданнях дозволяє зробити висновок про відповідність теми і змісту дисертації паспорту спеціальності 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Проблематика, пов'язана з виборчими процесами, є надзвичайно важливою для соціально-гуманітарних наук. Окремі її аспекти, переважно процедурні та нормативні, активно розробляються у вітчизняних соціології та правознавстві. Йдеться про розгляд питань, пов'язаних із забезпеченням конституційної реформи, вдосконаленням виборчої системи, залученням європейського досвіду конституційної модернізації, оновленням національного законодавства про вибори, децентралізацією системи державного управління, здійсненням судової реформи, пошуком оптимальної моделі місцевого самоврядування.

Останнім часом, в умовах створення можливостей для утвердження реальної демократії, ця проблематика набуває популярності і в політичній науці. Насамперед з огляду на те, що в Україні з'явився запит громадянського суспільства на відкритість на всіх рівнях соціальної ієрархії. Однак, масштабних досліджень, які претендують на втілення демократичної моделі виборів на основі систематизації наявного світового досвіду на сьогодні ще недостатньо. За цих умов безсумнівною є актуальність дисертаційного дослідження М. А. Бучина, в якому показано нерозривний взаємозв'язок виборів і демократії. До того ж, актуальність обраної дисертантом теми визначається рядом об'єктивних причин: завданням інтеграції України у

світове співтовариство; необхідністю підвищення іміджу держави в українському суспільстві та у світовому співтоваристві; ускладненням політичної системи суспільства внаслідок запровадження демократичних стандартів, правил і процедур.

Детально проаналізувавши існуючий світовий досвід та вітчизняні реалії, автор аргументовано доводить, що інститут виборів здатний перетворитися на механізм формування демократичного суспільства лише за умови дотримання демократичних принципів. За інших умов цей інститут перетворюється на формальність, інструмент, призначений для легітимації правлячої верхівки, утвердження недемократичного політичного режиму. Реальне волевиявлення громадян, здатне впливати на процес поступового утвердження демократичних відносин, можливе лише на основі всебічного вивчення змісту та особливостей політико-правового регулювання демократичних принципів виборів, а також створення конкретних механізмів і засобів їхнього застосування у практиці державотворення. У цьому сенсі варто погодитись з автором даного дослідження, який зазначає: «Рівень реалізації демократичних принципів виборів істотно впливає на політичну сферу суспільства. Їхнє дотримання чи недотримання зумовлює конкретні політичні наслідки, які впливають на ситуацію в державі та на розвиток кожної окремої особистості» (с. 5).

У роботі проаналізовано великий масив зарубіжних і вітчизняних досліджень, присвячених питанням формування та втілення ефективної моделі демократичних виборів, насамперед в умовах складного переходу від авторитаризму до демократії (с. 16–32). Своєю працею автор намагається заповнити прогалини досліджень, присвячених розгляду проблематики виборів, що включає уточнення ключових понять, сутності трансформаційних процесів, інститутів, механізмів і ціннісних складових, спрямованих на забезпечення політики у зазначеній сфері. Дисертаційна робота М. А. Бучина суттєво прирощує знання у важливій для наших держави й суспільства сфері. Поряд з цим вона є практично орієнтованою і містить у собі багато інформації,

доцільної для застосування на нормативно-правовому та процедурному рівнях. З огляду на це, варто звернути увагу на основні наукові здобутки автора.

Насамперед слід відзначити досить вдалу й детальну систематизацію європейського законодавства і суспільно-політичної практики оптимізації виборчого процесу з огляду на сутнісні потреби української дійсності. Автор спроектував модель демократичних виборів для України як цілісну систему з виділенням відповідних індикаторів, дотримання яких слугуватиме свідченням демократичності чи недемократичності виборчого процесу. Надзвичайно важливим є проведення чіткої демаркації між юридичними та фактичними чинниками результативності виборів, що дозволить стати на шлях подолання болісних «хвороб» політичного життя українського суспільства – уявного та імітаційного характеру демократичних процесів, таких, зокрема, як уявний конституціоналізм, уявне демократичне представництво, багатопартійність за відсутності багатопартійної системи, адміністративна реформа без належного ресурсного забезпечення та ін.

Безсумнівним досягненням авторської концепції є систематизація демократичних принципів з диференціацією їх на базові, додаткові та процесуальні (3-й і 4-й розділи дисертації). Такий підхід зумовлює перехід від сприйняття останніх як певної абстракції, що слугує необхідною умовою псевдodemократичної риторики, до їх реального впровадження у процесуальні механізми виборчого процесу. Автор цілком слушно звертає увагу на те, що принципи повинні слугувати критеріями законності і правомірності дій у виборчій сфері; засобом встановлення межі, за якою вибори втрачають своє суспільно-політичне призначення; основою встановлення вихідних параметрів, у межах яких формується механізм регулювання виборчих відносин. Найважливішим у практично-політичному сенсі є визначення процесуальних принципів виборів, що, поряд з іншим, включає відповідальність за порушення виборчого законодавства та адміністрування виборів спеціальними органами (с. 291–339). Можна погодитись з автором і в тому, що встановлені правила проведення виборів не повинні сприйматися як незмінні. Вони мають постійно

узгоджуватись з реальним розвитком і трансформацією виборчих відносин як невід'ємної частини суспільно-політичних змін. А відтак – не виключають розширення змісту існуючих принципів, нових, більш досконаlih форм їхньої реалізації, нормативно-правового регулювання.

Важливим для розвитку вітчизняної політичної науки є здійснений у даному дослідженні аналіз причин, специфіки проявів і наслідків таких явищ як відчуження і абсентеїзм. При цьому автор здійснює історичний екскурс і прослідковує динаміку коливання рівня демократичності виборів в умовах залежного радянського розвитку та незалежної України. На цій основі показано взаємозалежність між рівнями демократичності виборчого законодавства та виборчої практики в нашій державі, яка проявлялася у вигляді «виборчого парадоксу», суть якого полягає в тому, що процес удосконалення українського виборчого законодавства часто не супроводжувався демократизацією виборчих процедур, оскільки зазначений процес частіше за все переслідував вузькоєгоїстичні інтереси «партії влади», конкуруючих політичних сил. Автор глибоко аналізує чинники (об'єктивні, суб'єктивні, кон'юнктурні, ініціативні), які впливають на рівень абсентеїзму з визначенням особливостей їхнього впливу на характер виборчого процесу.

У дисертації враховано сучасну специфіку функціонування інституту демократичних виборів в умовах російсько-українського військового конфлікту. Зокрема, привертається увага до проблем безпеки виборів, що передбачає захист усіх їх учасників від тиску та переслідувань, загрози терористичних актів під час виборчої кампанії чи у день голосування тощо. На окрему увагу заслуговує пропозиція запровадження у вітчизняну практику виборчого процесу «індексу демократичних виборів» з обґрунтуванням відповідних обчислень (підрозділ 5.2). В роботі показано напрями демократизації політичного режиму, підвищення рівня політичної і правової свідомості та культури учасників виборчих перегонів, виховання у них поваги до закону, взаємозалежність виборів і децентралізації влади.

Комплексне дослідження дисертантом обраної проблеми продемонструвало, що при всій увазі, яка останнім часом приділяється в Україні формуванню демократичної системи виборів, її комплексне політологічне дослідження як чинника забезпечення політичної модернізації потребує додаткових інтелектуальних зусиль науковців і політиків. Робота, насамперед, цікава обґрунтуванням підходу, згідно якого демократичний виборчий процес повинен стати тим ресурсом, за допомогою якого Україна отримає серйозні дивіденди як у процесі інтеграції в міжнародне співтовариство, так і в процесі внутрішнього реформування країни.

Слід зазначити, що М. А. Бучин виявив наукову сумлінність при вирішенні практично всіх наукових завдань, які він поставив перед собою. Зміст дисертації не залишає сумнівів у тому, що дисертант провів дуже серйозну, масштабну науково-дослідну роботу й отримав важливі з точки зору політичної теорії та практики наукові результати. Необхідно підкреслити, що всі висновки дисертаційного дослідження мають обґрунтований характер. Вони логічні, чіткі, вмотивовані й відзначаються високим рівнем наукової новизни. Робота цікава, глибока, завершена, новаторська.

У цілому високо оцінюючи теоретико-методологічний рівень проведеного дослідження, хотілося б висловити авторові наступні зауваження та побажання.

1. В умовах започаткованої в Україні децентралізації системи влади, відносин між центром і регіонами, реформування місцевого самоврядування автору варто було б глибше проаналізувати проблеми, пов'язані з місцевими виборами, особливо в контексті реально запроваджених змін та нагальних потреб, які постали у процесі проведення місцевих виборів 2015 року.

2. Внаслідок практично-політичної цінності запропонованої автором системи обрахунків ступеню демократичності виборів, потребують деталізації та більш прозорого пояснення критерії визначення ваги тих чи інших індикаторів через присвоєння їм відповідної кількості балів.

3. Оскільки Україна в умовах незалежного існування вже перепробувала різні типи виборчих систем і цей процес навряд чи можна вважати завершеним, варто було б у роботі окрему увагу приділити особливостям дотримання демократичних принципів виборів за умови функціонування усіх відомих типів демократичних виборчих систем.

4. Хочемо ми цього чи не хочемо, але Україну ще певний час буде переслідувати спадщина попередньої радянської історії. Зважаючи на це, цінність роботи значно б зросла, якби в ній було здійснено порівняння особливостей реалізації демократичних принципів в інших пострадянських країнах перехідного типу з визначенням схожих рис і відмінностей.

Наведені зауваження не знижують наукової цінності роботи, а можуть слугувати, скоріше, побажаннями і стимулом для подальшої наукової діяльності автора. В цілому, дисертація М. А. Бучина є ґрунтовною науковою працею. Рівень її апробації є достатнім. Зміст автореферату повністю відповідає змісту дисертації.

Вищевикладене свідчить, що пропонована дисертаційна робота Миколи Антоновича Бучина «Еволюція демократичних принципів виборів та особливості їхньої реалізації в Україні» виконана на достатньому теоретичному рівні, повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» № 567 від 24 липня 2013 р., а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент:

Доктор політичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
відділу правових проблем політології
Інституту держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України

В.П. Горбатенко

